

E

530. † **E**, conj. „et, mais“ || (ir. *e*).

Lat. **ET**.

Alb. *e*; rtr. it. *e(d)*; sard *e*; fr. *et*; prov. *e*; cat. *i*; sp. *y*; port. *e*.

531. **EL**, **EA**, pron. pers. „il; elle“; gen.-dat. sg. *lui*, *ei*, dat. aton (*i*)*i*, ac. aton (*i*)*l*, *o*; nom.-ac. pl. *ei*, *ele*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *le* (*li*), † *lă*, ac. aton (*i*)*i*, *le* || ir. *ie*, *id*, gen.-dat. *lu*, *l'ei*, dat. aton *l'i*, ac. aton. *lo*, *wo*, nom.-ac. pl. *iel'*, *iale*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *l'i*, ac. aton *l'i*, *le*; megl. *iel*, *ia*, dat. aton (*a*)*ll'* (*ă*)*l'*, ac. aton *la*, *ao* *aă u*, nom.-ac. pl. *iel'*, *iali*, dat. aton *la*, ac. aton *l'a*, *li*; ar. *el*, *ea*; gen.-dat. *lu*, *l'ei*, dat. aton (*i*)*l'*, ac. aton *lu* și *ll ul*, *u* și *o*, nom.-ac. pl. *el'*, *eale*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *lă* și *le*, ac. aton *it'*, *le* (*li*). — **ĀL** (*al*), **A**, pron. dem. „celui, celle“, art. „*le*, *laālui* (*alui*), *ālei alei* (*elei āi ei*); nom.-ac. pl. *āi*, *ele* (*ale ale*); gen.-dat. *ālor* (*alor*) — *hăl(hal)*, *ha*, pl. *hău(hai)*, *hele(hale, hăle)*; *ahăl*, *aha*, etc. — **ĀLA** (*ala*), **AIA**, pron. adj. dem. „celui, celle, celui-ci, celle-ci“; gen.-dat. *āluia* (*aluia*), *āleia* (*aleia eleia āia eia*); nom.-ac. pl. *āia* (*aia*), *elea alea ālea*; gen.-dat. *ālora* (*alora*) — *hăla* (*hala*), *haia*, etc.; *ahăla* (*ahala*), *ahaia*, etc. — **-L**, **-LE**, **-A**, art. (postpus); gen.-dat. *-lui* (și prepus *lui*, *lu*), *-ei* (prepus † *ei*); pl. nom.-ac. *-i*, *-le*; gen.-dat. *-lor* (prepus *lor*) || ir. *-le*, *-a*, pl. *-i*, *-le*, gen.-dat. sg. pl. *lu*; megl. *-li*, *-a*, gen. *-lui* (prepus *lu*), *-l'ă*, pl. *-l'i*, *-li*, gen. *-lor*; ar. *-l -lu -le*, *-a*, gen.-dat. *-lui* (prepus *lui*), *-l'ei* (prepus *li*), pl. *-l'i*, *-le*, gen.-dat. *-lor*.

Lat. *ILLUS, -A, -UM (= clas. ILLE, -A, -UD), gen. ILLIUS, ILLAEIUS, dat. ILLU, ILLAEI (cf. Densusianu, Hist. l. roum. I, 143). Formele românești se explică astfel:

ea < ILLA, prin cădere regulață a lui *ll* între *e* și *a*; *ei* (gen.-dat. fem.) < *ILLAEI, din care mai tîrziu *(*e*)*l'ei* și apoi prin aferesa, ca în alte forme, a lui *e*: *l'ei* > *iei* > *ei*; (*i*)*i* < ILLI (păstrat ca aton alături de ILLU, *ILLAEI), din care *(*e*)*l'i* > *l'i*, *i* (de unde forma tîrzie *ii* cu prepunerea lui *i* cînd nu era precedată de un cuvînt terminat cu vocală ori nu urma unul începător cu vocală, de ex. *cînd ii spui*); (*i*)*l* < ILLUM care a devenit mai tîrziu *-lu*, *-l*, de unde *ll* în aceleasi condițiuni ca *ii*; *o* < ILLAM, prin fonetică sintactică, din casuri cînd ILLAM urma după un *-u* (după participii trecute, negațiunea *nu*, etc.) și cînd *-ll* s'a desvoltat un *u* între terminațiunea cuvintului precedent și *ă*, rezultat din reducerea formei atone a pronumelui; acest *u* s'a contopit cu *ă* și a dat mai tîrziu *o: ro g a tu(m) illa(m) ha b e m u s* > *rugatu ā am > rugatu -u-ă am > rugatu-o-am (comp. în graiul oșenesc: audu-ū-ă, vădu-ū-ă, Candrea, BSF. II, 74); mai tîrziu acest *o* s'a generalisat zicindu-se și: *o am rugat*; † *lă* este refăcut după † *nă* (v. *Noi*); *le*, dat. este forma normală rezultată din ILLIS aton; *li* < *le*, prin trecerea sintactică a lui *e* la *i* dinaintea unei vocale (*le-am dat* > *li-am dat*); *ii* < ILLI (trecut și la acuzativ), cu aceleasi schimbări fonetice ca *ii* dat. sg.; *le*, ac. fem. < ILLAE. — *Al* se explică prin fonetică sintactică: *omu el* > *omu āl* (cf. *Āst*); *a* din **ea* < ILLAM în casuri ca *lege* **ea bună* < leg e m i l l a m b o n a m, devenit *lege a bună* (mai tîrziu *legea a bună*), de aici *a* s'a transmis și la casuri de felul lui: *casa a bună*; *ăi* e refăcut după sg. *ăl*; *ăle* după gen.-dat. sg. *ălei*; *-a* din *ăla* se

explică în acelaș mod ca și în *acela* (v. mai jos *Acel*); -ia din *aia* se explică în acelaș fel ca în *aceia* (v. *Acel*). Despre formele cu *h-*, v. *Ast.* — Formele de articol se explică toate prin contracțiune cu vocala finală a subst. și adj. cărora erau postpuse (cf. *Candrea, Conson.* 68-69); cit despre întrebuițarea lui ille ca articol, texte latine nu ne înlesnesc fixarea epocii cind a început această funcțiune a pronumelui demonstrativ; ea trebuie să fie însă relativ veche, prin faptul că se întâlnește în aproape toate limbile române.

Vegl. *jal, jala*; rtr. *el, ella*; it. *egli, ella*; sard log. *lu, la*; fr. *il, elle*; prov. cat. *el, ella*; sp. *el, ella*; port. *elle, ella* <*ILLE, ILLA*; ca art.: vegl. *lo, la*; rtr. it. *il, la*; fr. *le, la*; prov. cat. *lo, la*; sp. *el, la*; port. *o, a*.

Der.: †*eluși „il, lui-même“.*

532. ***Acel, acea***, pron. adj. dem. „celui, celle“; gen.-dat. sg. *acelui, acelei*, vr. și dial. *acei*; nom.-ac. pl. *acei, acele*; gen.-dat. *acelor*; *cel, cea*, pron. dem. „celui, celle“; art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celui, celei*, vr. și dial. *cei*; nom.-ac. pl. *cei, cele*; gen.-dat. *celor—acela(acea)*, *acea*, pron. dem. „celui-lă, celle-lă“; gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia*, vr. și dial. *acea*; nom.-ac. pl. *acea, acelea*; gen.-dat. *acelora; cela, cea*, pron. dem. „celui-lă, celle-lă“, † art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celuia, celeia*, etc. || ir. *tšela, tšę*; megl. *čela, čea*; ar. *aṭel(a)* și *aṭeū, aṭea, aṭeala, aṭeaea*.

Lat. ECCE-, ECCUM-*ILLUS,-A,-UM. Forma fem. de gen.-dat. *acei* este cea rezultată normal din ECCE-, ECCUM-ILLAEI; *acelei* a fost refăcut după m. *acelui* sau și prin influența pl. *acele*. Formele aferesate *cel, cea* se explică prin fonetică sintatică; aferesarea s'a produs întii în formele feminine și anume în legături sintactice de felul acesta: *casa acea, casele acele* > *casa cea, casele cele* (pentru acest din urmă,

cf. *aci*). *Acela* a fost refăcut după pl. *aceia*, f. sg. *ace(a)ia*, pl. *acelea*, rezultate din ECCE-, ECCUM-ILLI+ILLAC, ECCE-, ECCUM-ILLAM+ILLAC, ECCE-, ECCUM-ILLAE +ILLAC > **acel'iea, aceaea, *aceleea*, devenite apoi *aceaia, aceia* (†*aceaia*), *acelea* (din ECCE-, ECCUM-ILLUM+ILLAC n'am fi putut avea decât *aceluia*); comp. friul. *kella*; fr. *celui-là*, formate de asemenea cu *ILLAC*. Paralelismul *acel-acela, acea-aceaia* a dat naștere formelor (*cel*)-*cela*, etc., (*al*)-*ala*, (*a*)-*aia*, etc.; în acelaș chip și-au luat naștere *acesta* alături de *acest*, etc.

Vegl. *kol, kola*; rtr. *quel, quella*; it. *quello, quella*; prov. *aquel, aquela*; cat. *aquell, aquella*; sp. *aquel, aquella*; port. *aquelle, aquella* < ECCUM-ILLE,-ILLA || rtr. *tšel, tšella*; vfr. *cil, celle*; prov. *cel, cela* < ECCE-ILLE,-ILLA.

Der.: *acelaș, aceiasă „le même, la même“.*

533. ***EU***, pron. pers. „je, moi“; dat. *mie*, aton *imi*; ac. *mine*, aton *mă* || ir. *io*, dat. *mie, miň*, ac. *mire, me*; megl. *io*, dat. *(a)niň*, ac. *mini, mi*; ar. *io*, dat. *nia, (i)niň*, ac. *mine, me (mi)*.

Lat. *EO (= clas. EGO), prin căderea încă neexplicată a lui G (exemplu tirzii de EO, v. la Schuchardt, Vok. I. 129; Rydberg, Zur Gesch. des fr. o, 242); din MÍHÍ nu se poate explica *mie* (ar fi trebuit să avem **mee*); trebuie să admitem că i din prima silabă a fost înlocuit cu i din forma scurtată MÍ care a dat *(i)mi* (în ar. *nía* schimbarea lui e în a e datorită influenței asimilatoare a prep. a care precede de obicei acest cas: *a níe* > *a nia*); din ME a rezultat normal *mă*, pe cind forma accentuată *mine* presupune un *ME-NE, care și-a luat probabil naștere sub influența lui *QUENE > *cine* (paralelismul *ce-cine* a atras după sine pe *me-mine*).

Alb. *u*; vegl. *(ju, jo)*; rtr. *eau*; it. *io*; sard log. *eo*; fr. *je*; prov. *eu*; cat. *jo*; sp. *yo*; port. *eu*.